

כד

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן נְטֵה אֶת יָדְךָ... וְהֵעַל
 אֶת הַצְּפַרְדָּעִים עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיַּט אֶהְרֹן אֶת יָדוֹ עַל
 מִיַּמי מִצְרַיִם וְהֵעַל הַצְּפַרְדָּע וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם
 (ח, א-ב)

1234567

"ותעל הצפרדע – צפרדע אחת היתה, והיו מכין אותה, והיא מתזת
 נחילים נחילים" (רש"י)

אוצר החכמה

בפשטות, ההכרח לפירושו של רש"י הוא מלשון הכתוב "ותעל
 הצפרדע", לשון יחיד. ולכן לומד רש"י שבתחילה "צפרדע אחת היתה",
 וממנה באו צפרדעים רבות – על ידי ש"היו מכין אותה והיא מתזת נחילים
 נחילים" – והם שכיסו את ארץ מצרים.

אך בגמרא⁷⁸ ובמדרש⁷⁹ הובאו שני הסברים נוספים לכך: (א) "צפרדע
 אחת היתה, והיא השריצה ומילאה את ארץ מצרים"; (ב) "צפרדע אחת
 היתה, ושרקה להן ובאו".

1234567

וצריך להבין איפוא: מדוע בחר רש"י דוקא בפירוש הרחוק ביותר
 מדרך הטבע⁸⁰ – "היו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים"?

ויש לומר, שרש"י בחר בפירוש זה, משום שדוקא הוא המיישב קושי
 וסתירה בין הפסוקים:

בדברי הציווי של הקב"ה לאהרן, נאמר "נטה את ידך במטך... והעל
 את הצפרדעים על ארץ מצרים". כלומר: אהרן נדרש להעלות בעצמו את
 הצפרדעים – בלשון רבים – על ארץ מצרים.

ואילו בקיום הציווי בפועל – נאמר "ותעל הצפרדע", לשון יחיד,

78. סנהדרין סז, ב.

79. שמו"ר פ"י, ד.

80. בניגוד לכלל הידוע (ראה דרשות הר"ן דרוש ח, ועוד) שיש למעט ככל האפשר בחריגה
 מכללי הטבע.

כלומר שאהרן העלה רק צפרדע אחת; כיצד התקיים איפוא ציווי של הקב"ה "והעל את הצפרדעים"?

ולכן פירש רש"י שצפרדע זו היתה "מתזת נחילים נחילים", כלומר שאמנם היתה זו צפרדע אחת, אך בתוכה היו כבר נחילים נחילים של צפרדעים (שניתזו ממנה לאחר-מכן), כך שבהעלאת הצפרדע האחת – התקיים בעצם הציווי "והעל את הצפרדעים".

ולכן העדיף רש"י פירוש זה על הפירושים האחרים שבדברי חז"ל, שכן לפי הפירושים האחרים לא העלה אהרן בפועל אלא צפרדע אחת בלבד, אלא שצפרדע זו ביצעה פעולה נוספת ("השריצה" או "שרקה"), ובכך הביאה את שאר הצפרדעים; לפי פירושים אלו, איפוא, לא קיים אהרן את הציווי "והעל את הצפרדעים" במלואו.

ויש להוסיף, שפירוש זה של רש"י – מיוסד בלשון הכתוב עצמו:

את המלה "ותעל" ("ותעל הצפרדע") אפשר לפרש בשני אופנים⁸¹:
(א) הצפרדע עלתה בעצמה; (ב) הצפרדע העלתה צפרדעים אחרות.

וכאשר אנו מצרפים שני פירושים אלו יחד – אנו מקבלים את הפירוש של רש"י: תחילה עלתה הצפרדע עצמה מן היאור, ולאחר-מכן העלתה צפרדע זו מתוכה צפרדעים נוספות.

(לקוטי שיחות חט"ז ע' 79 ואילך)

כה

וַיֵּט אֶהָרֶן אֶת יָדוֹ עַל מִימֵי מִצְרַיִם וְתַעַל הַצְּפָרְדֵּעַ וְהִכָּם
אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם (ה, ב)

"ותעל הצפרדע" – צפרדע אחת היתה, והיו מכין אותה, והיא מתזת
נחילים נחילים" (רש"י)

מזה שאהרן לא העלה בפועל את כל הצפרדעים, אלא רק צפרדע אחת
(ורק לאחר שהיכו בה⁸² יצאו ממנה שאר הצפרדעים שכיסו את מצרים)
– ניתן ללמוד הוראה בעבודת ה':

ידוע הכלל⁸³ "המתחיל במצוה אומרים לו גמור", וחז"ל אף מזהירים
על עונשים חמורים, רחמנא ליצלן, הבאים על מי שיכול לגמור את המצוה
ואינו עושה זאת⁸⁴.

יחד עם זאת, במקרה שישנו ספק אם פעולה כלשהי מהווה חלק מגמר
המצוה – תלוי הדבר בסוג המצוה:

אם מדובר במצוה חיובית, כמו מצות צדקה – על כך נאמר "כל
המרבה הרי זה משובח";

ואילו כשהמדובר הוא במצוה שלילית, כמו מצות מלקות – הרי על
כך אמרה תורה⁸⁵: "ארבעים יכנו לא יוסיף, פן יוסיף להכותו על אלה מכה
רבה". כלומר – במצוות מסוג זה יש להקפיד שלא להוסיף מעבר להכרח.
ועד כדי כך, שלכמה דעות⁸⁶ הפחיתו חכמים ממניין המלקות בגלל חשש
זה, וקבעו להלקות שלושים ותשע מלקות בלבד.

82. ובתנחומא כאן (יד. וכן בתנא דבי אליהו רבה פ"ז) – שהמצריים היו מכין אותה.

83. פרש"י עקב ח, א - על יסוד תנחומא שם וסוטה יג, ב. ירושלמי פסחים פ"י ה"ה. ר"ה
סוף פ"א. מגילה סוף פ"ב.

84. ראה סוטה שם, ועוד.

85. תצא כה, ג.

86. ראה מכות כב, ב. רמב"ם הל' סנהדרין רפ"ז (ובנ"כ). ועוד.

הדבר בולט באופן ביצועה של מכת צפרדע על-ידי אהרן: מאחר שמדובר בציווי שתוכנו הכאה – הסתפק אהרן בהעלאתה של הצפרדע הראשונה, ולא הקפיד להשלים בעצמו את העלאת כל הצפרדעים.

(לקוטי שיחות חט"ז ע' 85)

אוצר החכמה

כו

וְסָרוּ הַצִּפְרָדִיעִים מִמֶּךָ וּמִבֵּיתֶךָ וּמִעֲבָדֶיךָ וּמִעֶמְקֶךָ רַק בַּיָּאֹר

תִּשְׂאֲרָנָה (ת, ז)

יש לשאול: מדוע דוקא במכת צפרדע השאיר הקב"ה זכר למכה ("ביאור תישארנה") גם לאחר שחלפה המכה עצמה⁸⁷ – בניגוד לשאר המכות, שלא נשאר מהן זכר לאחר-מכן?

ויש לומר, שהסיבה לכך קשורה בתפקידה המיוחד של מכת צפרדע:

תפקידה של מכת צפרדע לא היה רק לגרום צער וייסורים למצרים, אלא גם להכות את היאור, ששימש כעבודה זרה למצרים⁸⁸.

מכה זו לימדה את פרעה שאין הוא יכול להסתמך על כוחו ועוצמתו של היאור – שכן היאור עצמו עלול לפנות כנגדו על-פי ציווי ה', כפי שהצפרדעים באו מן היאור ("ושרץ היאור צפרדעים"⁸⁹) והזיקו לפרעה ולמצרים⁹⁰.

87. עד כדי כך שהתורה טורחת לחזור ולהדגיש זאת פעמיים (בפסוק ה ובפסוק ז).

88. ראה רש"י לעיל ז, יז.

89. לעיל ז, כח.

90. אמנם גם מכת דם היכתה את היאור, אך מכה זו הפכה את היאור רק לדבר שאין בו תועלת (דם), ואילו מכת צפרדע הפכה את היאור למקור לצפרדעים מזיקות - דבר המביא לידי יראה גדולה יותר.